

Hrvatska drama u Bosni i Hercegovini od Matije Divkovića do danas

Veselko Koroman (1934., Radišići kod Ljubuškoga), suvremeni hrvatski književnik iz BiH, svoj književnoumjetnički, stvaralački dar svjedoči u kontinuitetu od preko pola stoljeća (prva objavljena pjesma "Suza", 1953., a prva zbirka *Grad prema sjeveru*, 1957.) pišući pjesme, eseje, kritike, novele te putopise, jedan roman, a poznat je i kao vrstan antologičar što pokazuje objelodanjujući *Hrvatsku prozu Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas*, Mostar – Split – Međugorje, 1995. i *Hrvatsko pjesništvo Bosne i Hercegovine od Lovre Šitovića do danas*, drugo, prošireno izdanje, Mostar – Split – Međugorje, 1996., a evo pred nama je i njegova treća antologija *Hrvatska drama u Bosni i Hercegovini od Matije Divkovića do danas* u izdanju Školske naklade Mostar, čiji je urednik prof. dr. sc. Šimun Musa.

Zapravo, riječ je o drami kao književnome rodu koji nastaje, stasava i zori u krilu hrvatske književne, odnosno hrvatske kulturne tradicije, počevši od dolaska prvih franjevac misionara krajem 13. stoljeća koji su odreda bili stranci. Njih nasljeđuju brojni domaći fratri koji za svoj ubogi puk drže propovijedi, ali isto tako u osobitim prigodama priređuju i pokoje crkveno skazanje (prikazanje) iz života svetaca u čijoj se žrtvi zrcali narodna patnja, ustrajnost, nada i uopće smisao postojanja. Od takvih dramskih oblika preko niza vrsta drame u kasnijim razdobljima pa sve do danas stvarani su manje ili više uspješni dramski tekstovi i izvođene njihove scenske predstave. Bez obzira na svjetonazor kršćanskoga srednjeg vijeka koji negativno tretira svjetovnu dramu, glumce i glumište uopće, uz crkvenu dramu u to doba postoji i svjetovna drama. Štoviše, u kasnome srednjem vijeku i po seoskim, a posebno po gradskim područjima izvode se profane (svjetovne) drame kao svojevrzne farse. Putujući zabavljači i glumci bili su vrlo osposobljeni u plesu, glazbi, cirkusnome žongliranju i uopće u glumačko-artističkoj djelatnosti. U arhivskim zapisima stoji da ti glumci – zabavljači, *buffoni*, nisu izvodili svoje priredbe samo za puk

nego i na dvorovima bosansko-humske vlastele (Kotromanići, Pavlovići, Kosače, sve do 1461.).

Poslije pada Bosne (1463.) i Hercegovine (1482.) pod tursku vlast nestaje domaće vlastele, a i hrvatski se puk naglo i masovno iseljava. Sve veze sa zapadnom kulturom sustavno bivaju prekinute, a od tridesetak samostana ostaju samo tri (Kraljeva Sutjeska, Fojnica i Kreševo). Nasilna turska vlast u posvemašnjoj islamizaciji i orijentalizaciji dokida i svaki vid glumišta, gotovo sve do polovice 19. stoljeća, s iznimkom orijentalnih, podomaćenih marionetskih igara zvanih *karadžoz* koje su bile zatvorenoga tipa i u kojima je zabranjeno i gledanje i sudjelovanje kršćanskomu puku.

Autor ističe kako je prvi pravi poznati dramski pisac u Bosni i Hercegovini Matija Divković te navodi njegova zanimljiva dijalogizirana ostvarenja, a zatim spominje Stjepana Margitića Markovca koji se kao i njegov prethodnik služi bosanicom i koji također piše dramske tekstove. Te drame nemaju pučkoga humora, a odlikuje ih barokna kićenost, patetičan ton, kao i idejnost katoličke obnove.

Poslije toga, u doba prosvjetiteljstva koje nije uhvatilo dubljega korijena u Bosni i Hercegovini, djeluje dvadesetak pisaca (teologa, filozofa, učitelja, prirodoslovaca), odreda franjevac, smještenih u ona spomenuta tri samostana, ali ni jedan od njih, koliko je poznato, nije ostavio ni jedan dramski tekst.

Zatim Koroman u svome Predgovoru govori o Hrvatskome narodnom preporodu koji se javlja 30-tih godina 19. stoljeća u Zagrebu, s jakim utjecajem i na hrvatski narod u BiH, a koji je zdušno primljen i s oduševljenjem i zanosom vođen osobito djelom I. F. Jukića, G. Martića, M. Nedića, M. Šunjića, P. Bakule, F. Milićevića, A. Kraljevića i drugih kulturnih pregaoca toga doba koji djeluju sve do početka 20. stoljeća.

Preporodni pisci, među kojima je većina franjevac, pišu pjesnička i prozna djela, a tek nekoliko svjetovnjaka objavljuje svojevrsne "dramske pokušaje". Autor spominje Ivana Lepušića, mladoga učitelja, i njegovu dramu *Majčin amanet* te Josipa Milakovića, također učitelja, i njegovu jednočinku *Snjegović*.

Utemeljenjem hrvatskih kulturno-umjetničkih udruga, kao što su Hrvoje u Mostaru i Trebević u Sarajevu, u njihovu će se okviru javiti amaterske kazališne družbe koje umiju katkada vrlo dojmljivo uprizoriti dramski tekst.

U to doba nastupaju u BiH (u Sarajevu i Mostaru) kazališne družbe iz Hrvatske, a što će pomno pratiti i poticati S. S. Kranjčević u svome časopisu *Nada*. Njegovom zaslugom osniva se i Kolo sarajevskih pisaca (njih 15), a Adalbert Kuzmanović, član te udruge i marljiv suradnik i suurednik *Nade*, piše uz ostala djela i zapažene drame. Tu su i Ante Jukić, Kosta Premužić i dr.

U doba Austro-Ugarske, posebno poslije 1908. godine, mnoga se nacionalna kulturno-umjetnička društva gase pa tako i Hrvoje u Mostaru s čim zamire i kazališni život Hrvata. Sada, pod utjecajem Njemačkoga kazališnog društva koje je usmjereno prema odnarođivanju, izvode se i na sceni Trebevića u Sarajevu odreda njemački dramski tekstovi, najčešće *farse* i *burleske*, a autor ističe da te predstave omogućuju preživljavanje glumcima, ali da nemaju negativan politički utjecaj jer Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba nastupa i na toj, a i na mostarskoj i tuzlanskoj teatarskoj sceni noseći sobom vidnu moć oblikovanja estetskoga ukusa gledatelja kao što čini i niz korisnih posljedica za nacionalno i kulturno jačanje hrvatskoga naroda.

Između dvaju ratova u BiH djeluje nekoliko dramskih pisaca od kojih Koroman ističe Rudolfa Maldinija, Stjepana Rocu, Gavru Ivu Turinu, Jakšu Kušana, te V. Š. Ilijić, F. B. Horvat, Andriju Kulijera i Vojmira Ćorića.

U razdoblju Drugoga svjetskog rata autor navodi Ružu Luciju Petelinovu za koju smatra da je u zaborav "namjerno potisnuta". Potom spominje i Mostarca Ivu Kljaju i njegovu dramu u rukopisu *Domaća sredina* koju završava 1945., u godini kada mu je i život nasilno okončan.

Nakon Drugoga svjetskog rata pa do 2005. godine, počevši od Ante Neimarevića, poznato je 50 hrvatskih dramskih pisaca koji su objavili (tiskano ili samo odigrano) oko 200 dramskih uradaka. Kada se tomu pridoda njih pedesetak što su rođeni i prije 1900. godine, a djelovali su u 20. stoljeću, onda je to 65 hrvatskih dramatičara koji su napisali ukupno

230 dramskih ostvarenja. Koroman te drame razvrstava na komedije, monodrame, radio-drame iznoseći i svoju vrijednosnu ocjenu, da bi zaključio kako “hrvatskoj dramskoj književnosti BiH 20. stoljeće donosi puno više trajno vrijednih dijela – nego prethodno”. Nakon 50-tih, pa sve do 70-tih godina 20. stoljeća javlja se avangardna drama, i tiskom objelodanjena i na sceni izvođena, koja prema Koromanu biva zapažena u Sarajevu, Zenici i Mostaru, nažalost bez većega utjecaja hrvatskih pisaca. U tome vremenu pišu R. Marušić, I. Kušan, T. Bakarić, a “potpuno neovisno od svega”, veli Koroman, piše svoje dijaloške tekstove Nikola Šop. Nakon toga slijedi Vinko Grubišić, hrvatski književnik u egzilu, a zatim Petar Miloš sa svojim humorističko-satiričnim opusom; poslije njega na smjeni stoljeća nastupa jedan od relativno mlađih dramatičara Darko Lukić (1962.) kao zapažen pisac.

Pročitavši antologiju *Hrvatska drama od Matije Divkovića do danas*, mogu reći da je “Predgovor” kao prvi dio knjige pisan uvjerljivo, jasno i prijamčivo, stilski dotjerano, metodološki utemeljeno, logički dosljedno, znanstvenički objektivno, s nizom ocjena, novih pogleda, prosudaba, zaključaka i obrazloženja nastalih u prožimanju istraživačke žedi i umjetničkoga zanosa. Pomno proučivši sva razdoblja u povijesti BiH, počevši od srednjega vijeka do danas, autor gradi jasnim, jednostavnim i jezgrovitim jezikom vjerodostojnu sliku kulturno-književne, poglavito hrvatske dramske tradicije u BiH, što je do sada prvi i jedinstven slučaj u povijesti naše književnosti.

U drugome dijelu, u izboru dramskih tekstova predstavljenih u povijesnome slijedu po autorima, Koroman je, lako je zaključiti, strpljivo kopao po knjižnicama bosanskih samostana, pismohranama, današnjim knjižnicama i knjižarama, ustrajno istraživao i znanstvenički strogo zaključivao, tankoćutno selektirao dramsku građu temeljito upućen u svoju temu, gradeći antologijski izbor hrvatske drame u BiH, a vodeći računa i o povijesno-kulturnoj uvjetovanosti, prosvjetiteljsko-preporodnoj, nacionalnoj značajci, ali i o književno-umjetničkim, estetskim dometima toga književnog roda što ga hrvatska književnost baštini u BiH.

Kao prvo, osobito zanimljivo, znalački fundirano, inventivno i inovativno djelo ovu antologiju *Hrvatska drama u Bosni i Hercegovini od Ma-*

tije Divkovića do danas, koja je nastajala u prožimanju bogate erudicije i odnjegovana umjetničkoga senzibiliteta, predlažem stručnim i znanstvenim krugovima i najširoj javnosti da je prihvate važnim činiteljem u afirmaciji nacionalne kulture, a njom će se svakako popuniti jedna praznina u povijesti hrvatske književnosti.

Šimun MUSA